

● Anàlisi

L'assetjament processal dels alertadors

Una forma de represàlia

Malgrat la utilitat de la denúncia, especialment interna, per a la detecció de conductes corruptes i d'altres lesions a l'interès general, la situació de les persones que informen d'irregularitats és, avui, de màxima vulnerabilitat. Segons dades del Baròmetre 2018 de l'Oficina Antifrau sobre *La corrupció a Catalunya: percepcions i actituds ciutadanes*, la por a les represàlies és — segons reconeix un 30% de les persones enquestades— un dels principals esculls per denunciar, juntament amb la dificultat d'obtenir proves.

Els alertadors s'enfronten a múltiples formes de represàlia. S'exposen a una persecució personal difosa que abasta amenaces, intimidacions, violacions de la intimitat, etc. però el gruix de les pressions és produït en l'entorn laboral i afecta l'ocupació professional. Aquestes pressions poden revestir diverses formes i graus, en un *crescendo* que sol passar per la privació de drets (a la formació, la promoció, la concessió de permisos i vacances, etc.) i per altres formes de degradació o de sanció, amb l'obertura dels corresponents expedients disciplinaris. L'acomiadament és la manifestació més greu d'aquesta classe de represàlies.

Juntament amb l'assetjament laboral observem que, de manera generalitzada, les persones denunciants es troben afectades per alts nivells de conflictivitat judicial i han d'afrontar peticions múltiples de responsabilitat civil o penal.

Algunes d'aquestes denúncies se sustenten en la transgressió de lleis que protegeixen el secret o que penalitzen la difamació. Sovint, a més, es troben immersos en un ampli ventall de plets en ser víctimes de denúncies, querelles i demandes judicials instrumentals, amb manifest abús de dret. L'objectiu d'aquest "assetjament processal" —que se suma a l'assetjament

laboral i personal a què s'exposen— no és altre que desgastar la seva credibilitat i alhora dissuadir als denunciants potencials.

En l'argot judicial es coneix com a “querulant” el denunciant compulsiu. Els alertadors pateixen, amb freqüència, el que es podria considerar una “querulància” inversa, deliberada i utilitària, que els aboca a un allau de procediments judicials de diversa índole.

Els perjudicis arrogats per aquesta litigiositat són econòmics i no econòmics. Els primers, derivats de la despesa directa (per pagar la defensa i la representació processal) i indirecta, si considerem el temps que han d'esmerçar en preparar l'estratègia de defensa i en comparèixer davant l'autoritat judicial. Entre les lesions no econòmiques hi ha la minva de la seva consideració professional i de la seva reputació, ja que queda compromesa la imatge pública d'honestedat i trontolla la credibilitat general. També es produeixen afectacions psicològiques que no s'han de menystenir.

Des d'una perspectiva genèrica trobem algunes fórmules usuals de plets dirigits als alertadors, que podem il·lustrar amb alguns exemples. Val a dir que la persecució judicial la pateixen els alertadors o denunciants pròpiament dits —juntament amb les persones que els presten auxili, coneguts com a “facilitadors”—, com també les persones que fan divulgació pública de la informació, coneguts com a “filtradors” o *leakers* quan la divulgació és indiscriminada.

En l'ordre civil les accions poden prendre diverses formes, per exemple demandes per revelació de secrets empresarials o vulneració de clàusules contractuals (confidencialitat) o demandes contra l'honor.

En el cas Teyco, el diari El Crític i el seu periodista Marc Font van ser demandats per danys a l'honor per l'empresa Teyco, investigada en el marc de l'anomenat cas del 3%, pel presumpte pagament de comissions a l'extinta CDC. La causa fou la publicació d'un reportatge que posa de relleu el volum de contractació de l'empresa amb la Generalitat (amb dades del registre públic de contractes). La demanda (de 405.000€ de quantia) va ser retirada.

Un altre cas il·lustratiu és el de Cristòbal Cantos, acomiadat per negar-se, suposadament, a fer informes falsos per ocultar pràctiques irregulars a l'empresa pública Invercaria (Junta d'Andalusia). Va haver d'afrontar, tot i que va ser absolt, una demanda contra l'honor en què la presidenta de l'entitat reclamava una indemnització per dany moral de més de 900.000 €.

Més recent, el cas de Gracia Ballesteros que —després d'un feixuc periple judicial per aconseguir la readmissió a l'empresa pública Acuamed, arran del seu acomiadament improcedent— acaba sent investigada per l'Audiència Nacional per presumpta prevaricació, en un cas de contractació de la mateixa empresa. Sense entrar en cap mena de

valoració sobre una investigació en curs és procedent fer notar que, amb independència del resultat d'aital procediment, res no altera la seva condició d'alertadora ni el patiment previ que se li ha infligit de forma injusta. Està acreditat que va ser pressionada per realitzar actes irregulars (entre els quals operacions irregulars en la descontaminació de l'embassament de Flix), a la qual cosa es va negar, situació que va denunciar davant la Fiscalia Anticorrupció i davant altes instàncies del Ministeri. La denuncia practicada va facilitar que els responsables fossin posats a disposició judicial i va evitar perjudicis majors a l'interès públic. La sentència del Tribunal Superior de Justícia de Madrid, que ratifica la sentència de primera instància i que al seu torn ha estat ratificada pel Tribunal Suprem, va declarar nul el seu acomiadament i diu textualment: *"Del relato fáctico se desprende que la demandante fue requerida para realizar actuaciones ilícitas, que ha sido veladamente amenazada con el despido ante su negativa a ellas, que ha sido privada de ocupación efectiva durante un tiempo relevante y finalmente despedida con vulneración de su derecho fundamental a la tutela judicial efectiva, acciones todas ellas susceptibles de causar daño moral incluso a personas con fortaleza de ánimo"*.

En mèrits d'aquestes resolucions judicials va ser readmesa i més recentment ho ha estat la seva col·laboradora Azahara Peralta, que també va patir represàlies a causa de la seva denúncia.

En l'ordre penal podem identificar, així mateix, diverses manifestacions de denúncies i querelles amb acusacions per il·lícits diversos.

N'hi ha de **vinculades a l'exercici de l'activitat professional de l'alertador** (prevaricació, infidelitat en la custòdia de documents, etc.) o personal, amb tot el ventall que ofereix el codi penal, incloses les acusacions per frau fiscal o blanqueig de capitals.

Com exemple, el d'Ana Garrido (denunciant del cas Gürtel), que va ser denunciada (denúncia arxivada) per un delictes d'infidelitat en la custòdia de documents. Rosa Pérez (denunciant del cas Taula al País valencià), per la seva banda, s'enfronta a una denúncia creuada en la peça separada relativa a les irregularitats de l'empresa pública Imelsa.

Altres denúncies tenen a veure amb el **robatori, la sostracció o la difusió de dades**.

És el cas de Luxleaks, relacionat amb la divulgació d'informació sobre les pràctiques d'elusió (conegudes com a *dumping* fiscal), consistents en avantatges atorgats per Luxemburg a empreses multinacionals en l'època en que Jean-Claude Juncker n'era primer ministre. Els dos empleats de la companyia d'auditoria Price Waterhouse & Cooper (Antoine Deltour i Raphaël Halet) i el periodista Edouard Perrin van ser acusats respectivament, com a autors i cooperador, per diversos il·lícits relacionats amb la sostracció i difusió de dades reservades. Halet encara litiga en defensa de la bondat de la seva acció; mentre que Perrin fou guardonat

amb el premi Pulitzer el 2017, amb el Consorci Internacional de Periodistes d'Investigació (ICIJ), per la informació sobre els Papers de Panamà.

El cas d'Hervé Falciani és també un cas mediàtic. Falciani, enginyer de sistemes, va ser acusat a Suïssa per revelació del secret bancari, per haver posat a disposició de les autoritats europees el llistat d'evasors fiscals, clients del banc HSCB on treballava. Les autoritats judicials espanyoles (Audiència Nacional) no van atendre l'ordre de detenció internacional, per no concórrer el requisit de la doble incriminació. En l'actualitat, col·labora activament amb les autoritats nacionals en la lluita contra el frau fiscal i la corrupció transnacional.

Més recent és l'afer Rui Pinto, hacker portuguès que s'enfronta a diverses acusacions per pirateria informàtica i per intent d'extorsió per haver difós pràctiques il·lícites del món del futbol en el lloc web *Football leaks*.

La **revelació de secrets** és també la causa de la denúncia contra Roberto Macías, per al qual l'UGT demanava 4 anys de presó, en haver fet públiques les factures falses emprades, presumptament, pel sindicat per bastir el frau en els cursos de formació que ell havia denunciat.

La fórmula de les **injúries i calúmnies** també és utilitzada amb profusió. Luís Gonzalo Segura va ser expulsat de l'exèrcit per denunciar la corrupció; situació que, davant la ratificació de la expulsió pel Tribunal Suprem, ha sotmès a la consideració de la jurisdicció europea. Va rebre una querella per injúries i calúmnies (que no va prosperar) per part de la titular de defensa, Maria Dolores de Cospedal. L'experiència de l'Oficina Antifrau, pel que fa a la protecció dels seus propis denunciants, ens permet documentar així mateix un cas d'interposició d'una querella per injúries i calúmnies contra la persona denunciant. L'informe elaborat per l'Oficina s'ha tingut en consideració, en seu judicial, juntament amb la resta de prova aportada, per decretar el sobreseïment lliure i l'arxiu de les diligències corresponents.

Per **denúncia falsa**, per la seva banda, ha estat perseguida la sergent del Seprona (unitat de la Guàrdia Civil per a la protecció mediambiental) de Lanzarote, Gloria Moreno. La sergent s'ha significat per la denúncia i la persecució de pràctiques il·legals, que en alguns casos afectaven alts càrrecs i personalitats de l'illa de Lanzarote. És el cas de la depredació de les cries d'una espècie protegida, la baldriga cendrosa, ("pardela cenicienta") que recentment ha motivat una sentència condemnatòria per a deu dels dinou furtius denunciats. El seu zel professional li ha valgut, a més, una campanya de desprestigi i un seguit d'expedients disciplinaris.

El capítol de la **seguretat nacional** és un front clàssic, en aquest cas vinculat a les filtracions de dades que poden afectar la defensa nacional. És paradigmàtic el cas Snowden, analista de la agència Nacional de Seguretat NSA, condemnat per espionatge (a l'exili) per desvetllar a *Wikileaks* els programes de vigilància massiva dels EUA, amb dades

proporcionades per Chelsea Manning (la soldat condemnada per filtrar material classificat).

Aquests tipus d'accions les solen patir els alertadors ocupats en empreses i companyies privades i institucions públiques, però també altres persones que, com ara els professionals de la informació i els periodistes de dades i les seves fonts, s'involucren en la divulgació pública.

Sense entrar, en cap cas, en la valoració de casos concrets¹ és procedent fer algunes consideracions generals:

Algunes legislacions (recollides en la Guia de recursos sobre bones pràctiques en la protecció dels denunciants que publica l'Oficina de les Nacions Unides Contra la Droga i el Delicte, UNODC) han introduït esmenes a lleis penals per tal de conferir immunitat condicional per les revelacions protegides; és el cas de la Llei irlandesa. A Austràlia, la Llei de revelació d'informació d'interès públic de 2013 protegeix als denunciants al sector públic federal i atorga immunitat contra tota responsabilitat civil, penal o administrativa, incloses les mesures disciplinàries; preveu, així mateix, que no es podrà exercir o fer valdre cap dret o recurs contractual o d'altra índole contra ningú pel fet d'haver divulgat irregularitats. Altres països també estableixen prohibicions i limitacions contra l'ús i l'abús de les clàusules "mordassa" i invaliden les clàusules de confidencialitat, com ara Nova Zelanda, Noruega, Irlanda o Corea (referida a les clàusules les incorporades a contracte col·lectiu, contracte de treball, contracte de subministrament, etc.).

És procedent, així mateix, fer esment a la transposició, feta per la Llei 1/2019, de 20 de febrer, de secrets empresarials, de la Directiva (UE) de Secrets Comercials². Val a dir que la Llei espanyola de Secrets empresarials garanteix una protecció ampliada per als alertadors³.

¹ Els casos ressenyats (a partir d'informacions publicades als mitjans generalistes) ho són només a tall d'exemple i no impliquen cap posicionament de l'Oficina Antifrau sobre els pronunciaments judicials corresponents.

² **Directiva 2016/943** del Parlament Europeu i del Consell, de 8 de juny de 2016, relativa a la protecció dels coneixements tècnics i la informació empresarial no divulgats (secrets comercials) contra la seva obtenció, utilització i revelació il·lícites.

³ **Article 2, 3 b) :**

En tot cas, no són procedents les accions i mesures que preveu aquesta Llei (per protegir el secret) quan es dirigeixin contra actes d'obtenció, utilització o revelació d'un secret empresarial que hagin tingut lloc en qualsevol de les circumstàncies següents:

a) En exercici del dret a la llibertat d'expressió i informació que recull la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea, inclòs el respecte a la llibertat i al pluralisme dels mitjans de comunicació;

b) Amb la finalitat de descobrir, en defensa de l'interès general, alguna falta, irregularitat o activitat il·legal que tingui una relació directa amb el secret empresarial esmentat.

Pel que fa a la **protecció de dades** —que, com hem assenyalat, és invocada sovint per procedir judicialment contra els alertadors— convé destacar que l'autoritat estatal de protecció de dades (AEPD) ha manifestat públicament el seu recolzament a les persones denunciants i ha deixat clar que la protecció de dades no pot ser al·legada com a fre a les investigacions. D'altra banda, s'ha pronunciat clarament en favor de la denúncia anònima, un cop la Llei Orgànica ha posat fi a la doctrina contrària, recollida en el dictamen 1/2006 del Grup de treball de l'article 29 i en un antic informe jurídic de la pròpia Agència⁴.

Finalment, cal subratllar que la Directiva europea, en línia amb els estàndards internacionals més avançats, protegeix els alertadors **de bona fe**, entesa com la creença raonable de que els fets denunciats són certs. El pes es traspassa, doncs, de les motivacions personals, considerades irrelevants, a la versemblança dels fets.

En aquest termes, podríem concloure que no podem exigir als alertadors que siguin ni àngels ni herois. En paraules del fiscal general de la Cort d'Apel·lació de Palerm, Roberto Scarpinato, "les institucions han de garantir el dret a la fragilitat dels individus, el dret en definitiva a no renunciar a la seva pròpia humanitat". El filòsof Santiago Alba Rico considera que aquest "dret individual a la fragilitat" implica diversos principis associats. En aquest sentit, cap estat democràtic podria assentar-se en l'heroisme privat dels ciutadans, obligats a triar constantment entre la opció més moral com a "àngels descarnats". De la mateixa manera que les institucions han de garantir el dret dels ciutadans a ser "normalment covards i dèbils" haurien de garantir que sigui factible "no convertir la vida quotidiana en una gesta moral".

Lourdes Parramon i Bregolat

Cap d'Àrea de Relacions institucionals, Visibilitat i Participació

⁴ Podeu consultar els articles sobre Protecció dels alertadors i denúncia anònima de Rosa Maria Pérez, cap d'Àrea de legislació i Assumptes Jurídics de l'Oficina Antifrau, publicats a la pàgina web de la institució:

https://www.antifrau.cat/images/web/docs/prevencio/Proteccio-alertadors-denuncia-anonima_1.pdf

https://www.antifrau.cat/images/web/docs/prevencio/Proteccio-alertadors-denuncia-anonima_2.pdf

